

Antakya ve Çevresi Hakkında Yapılan Çalışmalar

Adem KARA*

I. Giriş

ŞEHİR TARİHLERİ bir parçası oldukları siyasî, iktisadî ve sosyal sistemlerin tarihlerinden ayrılamazlar. Zira şehri, şehrin bağlı bulunduğu sosyal sistemin gelişme düzeyi ve teknolojik durumu belirler. Şehirler üzerinde yapılan araştırmaların, incelenen yerleşim alanının bulunduğu çevreye de dikkat çekmesi gerekmektedir. Bu nedenle incelenen şehrin çevresinde yer alan yerleşimlerin de incelenmesi önem arz etmektedir.

Antakya, Osmanlı Devleti hâkimiyetinde olduğu dönemde ve sonrasında sahip olduğu şartları ölçüsünde önemini her daim korumuştur. Halep'e yapılan sevkıyat için tercih edilen İskenderun Limanı'na paralel, özellikle Süveydiye Limanı çok çeşitli etnik unsurların kaynaştığı bir mekân olarak değişik kültürel öğeleri içerisinde barındırmış ve her bakımdan zengin bir bölge olmuştur. İskenderun son dönemlerde önem kazanmış ve gereken değeri görmeye başlamıştır. Bu limanlar, gerçekleşen ticarî ilişkiler dışında, özellikle bölgeye yapılan asker sevkıyatı için de önem arz etmekte idi.

Osmanlı şehir tarihi kaynakları yazmalar, arşiv belgeleri ve mimarî eserler şeklinde gruplandırılabilir. Şehir tarihi araştırmalarında kullandığımız başlıca ana malzeme, incelediğimiz şehirlerde görev yapan kadıların tuttuğu şer'iyeye sicilleridir.¹ Bu defterlerin titizlikle incelenerek sunulması, şehir ve o bölge tarihi açısından pek mühim neticeler verecektir. Ayrıca merkezden taşraya ya da

* Yrd. Doç. Dr., Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi.

1 Siciller üzerine yapılmış çalışmalar hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Yunus Uğur, "Mahkeme Kayıtları (Şer'iyeye Sicilleri): Literatür Değerlendirmesi ve Bibliyografya", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 2003, c. I, sy. 1, s. 305-344; Adem Kara, *Türkiye'de Halkevleri*, Ankara: Halkevleri Genel Merkezi Yayınları, 1998, s. 62; Fethi Gedikli, "Osmanlı Hukuk Tarihi Kaynağı Olarak Şer'iyeye Sicilleri", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 2005, c. III, sy. 5, s. 187-213.

taşradan merkeze yapılan yazışmaların yer aldığı defterler ile temettuat² ve tahrir defterlerinin³ de irdelenmesi gerekmektedir. Başvurulması gereken bir diğer kaynak malzememizi ise, bu kaynaklardan istifade edilerek ortaya konmuş çalışmalar oluşturmaktadır.

II. Antakya Hakkında Yapılan Çalışmalar

Belli bir alan üzerine yoğunlaşılacak suretiyle ortaya konulmaya çalışılan şehir tarihleri, esasında o bütünü bir parçasıdır. Doğal olarak, merkezin aldığı kararların yansımaları parçalar üzerinde görülmektedir. Merkezden alınan kararlar, merkezî yapılanma, alınan kararların taşrada uygulanması ve bu kararlara karşı oluşan reaksiyonlar üzerinde durulması gereken hususlardır. Merkez-taşra ilişkileri ve yaşanan sıkıntılar ile farklı karakterli diğer gelişmeler sadece şer'iyeye sicillerinden yola çıkılarak ortaya konabilecek hadiseler değildir. Yaptığımız incelemelerin daha sağlıklı olabilmesi ve incelediğimiz bölgenin diğer coğrafyalarla ilişkisini ortaya koyabilmek için genel nitelikli ya da diğer bölgeler üzerinde yapılmış çalışmaların da göz ardı edilmemesi gerekir. Örneğin Tanzimat döneminde Antakya üzerinde yapılacak bir araştırmada, Tanzimat döneminde Anadolu'nun durumuna ve Tanzimat'la birlikte Osmanlı hayatına giren yeni kurum ve kavramlara yönelik yapılmış çalışmalardan istifade edilmesi gereklidir.⁴ Böyle bir istifade bizi, bu kurum ve kavramların incelediğimiz bölgede tesisi ve işleyişi ile ilgili daha sağlıklı değerlendirmelere götürecektir. Üniversitelerimizde yapılan yüksek lisans ve doktora çalışmalarının yanı sıra, özellikle Türk Tarih Kurumu ve Kültür Bakanlığı'nın yayınları arasında yer alan

2 Temettuat defterlerinden istifade edilerek yapılmış çalışmalar için bkz. Said Öztürk, "Türkiye'de Temettuat Çalışmaları", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 2003, c. I, sy. 1, s. 287-304.

3 Tahrir defterlerine dayanarak Türkiye'de hazırlanmış kitaplar, tezler ve diğer eserler için bkz. Erhan Afyoncu, "Türkiye'de Tahrir Defterlerine Dayalı Olarak Hazırlanmış Çalışmalar Hakkında Bazı Görüşler", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 2003, c. I, sy. 1, s. 267-286. Bu konudaki makaleler için bkz. Adnan Gürbüz, *XV.-XVI. Yüzyıl Osmanlı Sancak Çalışmaları: Değerlendirme ve Bibliyografik Bir Deneme*, İstanbul, 2001.

4 Musa Çadircı, *Tanzimat Döneminde Anadolu Kentleri'nin Sosyal ve Ekonomik Yapıları*, Ankara: TTK, 1991; Musa Çadircı, "Tanzimat'ın İlanı Sıralarında Türkiye'de Yönetim, 1826-1839", *Belleten*, 1988, c. LI, sy. 201, s. 1215-1240; Musa Çadircı, "Türkiye'de Muhtarlık Teşkilatının Kurulması Üzerine Bir Araştırma", *Belleten*, 1970, c. XXXV, sy. 135, s. 409-420; Fanny Davis, *The Ottoman Lady: A Social History from 1718 to 1918*, New York, 1986, s. 89-90; Ömer Demirel, A. Gürbüz ve M. Tuş, "Osmanlı Anadolu Ailesinde Ev, Eşya ve Giyim-Kuşam (XVI.-XIX.) Yüzyıllar", *Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi*, c. II, Ankara, 1992; Hayri Erten, *Konya Şer'iyeye Sicilleri Işığında Ailenin Sosyo-Ekonomik ve Kültürel Yapısı, (XVIII. Yüzyılın İlk Yarısı)*, Ankara: TC Kültür Bakanlığı, 2001; Suraiya Faroqhi, *Osmanlı Kültürü ve Gündelik Yaşam, Ortaçağdan Yirminci Yüzyıla*, çev. Elif Kılıç, İstanbul: TVYY, 1997; Fazla Akbal, "1831 Tarihinde Osmanlı İmparatorluğunda İdari Taksimat ve Nüfus", *Belleten*, 1951, c. XV, sy. 60, s. 617-628.

çalışmalar irdelenmelidir. Bizim bu çalışmamızda genel çalışmalara değinilmeyecek, sadece Antakya üzerinde yapılmış çalışmalar zikredilecektir. Öncelikle Antakya ile ilgili şer'îye sicilleri hakkında bilgi verildikten sonra hem siciller hakkında, hem de diğer konularda yapılan tezler sıralanacaktır. Antakya ile ilgili kitap ve makaleler ile arkeolojik çalışmalar ise bunları takip eden bölümde verilecektir.

A. Antakya Şer'îye Sicilleri ve Bu Alanda Yapılmış Tezler

XVI. yüzyılda Osmanlı hâkimiyetine giren Halep eyaletine bağlı Antakya'nın şer'î mahkeme defterleri 54 adettir ve 1708'den 1911'e kadar olan sürece aittirler. Milli Kütüphane arşivinde bulunan bu siciller üzerinde çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Çeşitli üniversitelerin bünyesinde yüksek lisans ve doktora tezleri olarak hazırlanmış çalışmaların yanı sıra şehrin bir dönemini ihtiva eden ve o döneme ait sicillerden istifade edilerek ortaya konmuş çalışmalar da bulunmaktadır. Bunları zikrettikten sonra genel bir değerlendirme yapılmaya çalışılacaktır.⁵

Env. No	Tarih (H)	Tarih (M)	Sayfa	Belge Sayısı
1	1121-1122	1709-1711	183	486
2	1148-1149	1735-1737	212	303
3	1156-1157	1743-1745	175	213
4	1154-1163	1741-1750	184	345
5	1166-1168	1752-1755	169	283
6	1168-1169	1754-1756	46	45
7	1175-1177	1761-1764	158	279
8	1178-1179	1764-1766	166	174
9	1188-1191	1774-1777	123	192
10	1215-1220	1800-1806	200	232
11	1219-1220	1804-1806	87	157
12	1222-1223	1807-1809	94	184
13	1225-1227	1810-1812	91	138
13/1	1227-1229	1812-1814	56	92
14	1229-1233	1813-1818	246	303
15	1230-1231	1814-1816	81	96

5 Zikredeceğimiz Antakya şehri ile ilgili çalışmalar dışında sicillerden istifade ile hazırlanmış Türkçe ve İngilizce kitap, makale ve tezler için bkz. Yunus Uğur, "Mahkeme Kayıtları (Şer'îye Sicilleri): Literatür Değerlendirmesi ve Bibliyografya".

16	1233-1235	1817-1820	208	316
17	1236-1239	1820-1824	108	253
18	1239-1242	1823-1827	108	340
19	1235-1243	1819-1828	96	163
20	1243-1245	1827-1830	87	165
21	1245-1246	1829-1831	31	74
22	1246-1248	1830-1833	165	425
23	1247-1249	1831-1834	134	333
24	1249-1256	1833-1841	174	377
25	1256-1264	1840-1848	226	570
26	1261-1268	1845-1852	258	578
27	1268-1269	1851-1853	88	207
28	1269-1273	1852-1857	185	372
29	1272-1276	1855-1857	139	340
30	1276-1278	1859-1862	187	250
31	1278-1279	1861-1863	97	195
32	1239-1281	1862-1865	129	310
33	1281-1283	1864-1867	125	288
34	1283-1284	1866-1868	100	325
35	1284	1867-1868	137	852
36	1284-1286	1867-1870	281	1908
37	1286-1289	1869-1873	295	467
38	1289-1292	1872-1875	309	1004
39	1292-1293	1875-1876	190	1104
40	1293-1295	1876-1878	274	904
41	1295-1296	1878-1879	225	657
42	1296-1298	1878-1881	236	114
43	1300-1301	1882-1884	238	1557
44	1301-1306	1883-1889	344	1116
45	1306-1308	1882-1891	155	323
46	1308-1310	1890-1893	153	346
47	1311-1313	1893-1896	102	272
48	1313-1315	1895-1898	122	218
49	1315-1316	1897-1899	146	151
50	1316-1318	1898-1901	136	257
51	1318-1321	1900-1904	310	584
52	1320-1326	1902-1911	377	770
53	1326-1329	1908-1911	398	1107

- Bolat, Mahmut, “XVIII Numaralı Antakya Şer’iyye Sicili’nin Transkripsiyon ve Değerlendirilmesi (H. 1239–1242 / M.1823–1827)”, Yüksek Lisans Tezi, Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2000. 1823–1827 yıllarına ait tez, üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde 18 numaralı şer’iyye sicil defterinde yer alan 240 belgenin özeti, ikinci bölümde de bu belgelerin transkripsiyonu yapılmıştır. Üçüncü bölümde ise defterden yola çıkılarak Antakya’nın idarî yapısı hakkında bilgi verilmiştir.
- Erişen, Nazan, “H. 1168–1169 / M. 1754–1756 tarihli VI numaralı Şer’iyye Siciline göre Antakya’nın Sosyo-Ekonomik Yapısı”, Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2002. 24 varaklık VI numaralı Antakya Şer’iyye Sicilinde yer alan 60 belgenin transkripsiyonu yapılmıştır.
- Gün, Doğan, “XVIII. Yüzyılda Antakya’nın Sosyal ve Ekonomik Yapısı (1708–1777)”, Doktora Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2005. Çalışma 1708–1777 tarihleri arasını içermekte ve üç ana bölümden oluşmaktadır. Bu dönemlere ait olan 9 sicil defterinden istifade edilmiştir. Birinci bölüm, Antakya’nın XVIII. yüzyıldaki gündelik yaşamına ve -çok zengin görünen bazı askerî sınıf mensuplarının, alt ve üst düzeydeki zengin ailelerin terekelerinin ve vakfiyelerinin incelenmesi suretiyle, sözkonusu zümrelerin- maddî varlıklarından sosyal faaliyetlerine kadar birçok alana dair bilgiler içermektedir. Kentin Osmanlı yönetimi zinciri içindeki yeri, fizikî ve kültürel yapısı, diğer kentlerle olan sosyo-ekonomik ilişkileri, İngiliz tacirlerin bölge ahalisiyle olan ilişkileri, kentteki Müslim ve gayrimüslimlerin gündelik yaşamda birbirlerine karşı olan beşerî tutumları ele alınmıştır. İkinci bölümde, Antakya’daki eşkıyalık olayları incelenmiştir. Üçüncü bölümde ise, XVIII. yüzyılda Antakya’da bulunan kent yöneticilerinin merkeze ne ölçüde bağlı oldukları saptanmaya çalışılmış ve yönetici sınıfla yöre halkı arasındaki ilişkiler araştırılmıştır.
- Kara, Adem, “Antakya’nın III Numaralı Şer’iyye Sicili (H. 1156–1157 / M. 1743–1745)”, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2000. 1743–1745 yıllarına ait şer’iyye sicillerini inceleyen tez dört bölümden oluşmaktadır. Antakya şer’iyye sicilleri hakkında verilen bilginin ardından ikinci bölümde Antakya’nın coğrafi ve idarî yapısı anlatılmaktadır. üçüncü bölümde defterdeki kayıtlar ışığında, Antakya’daki ticarî, dinî ve sosyal hayattan bahsedilmektedir. Antakya’nın mahalle ve yer adları, tereke kayıtları ile defterde geçen idarî görevliler anlatılmaktadır. Dördüncü bölümde ise III. Numaralı şer’iyye sicilinde yer alan belgeler transkribe edilmiştir.

- Kara, Adem, "XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Antakya (1800–1850)", Doktora Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2004. Çalışma XIX. yüzyılda bir Osmanlı şehri olan Antakya'yı fizikî, demografik, idarî, ekonomik ve sosyal yönleriyle incelemeye ve bir bütün halinde ortaya koymaya çalışmaktadır. X, XXVI, XXVII, XXVIII, XXX numaralı Antakya şer'iyeye sicilleri ve Başbakanlık Arşivi'nde bulunan çeşitli tasnifler, vakfiyeler, vak'anüvisler ve seyahatnameler ile Antakya üzerine yapılmış araştırmalardan istifade edilmiştir. Çalışmanın birinci bölümü, elde edilen belgeler ışığında incelenen dönemde Antakya şehrinin genel yapısına ayrılmıştır. (s. 9-76). İkinci bölümde (s. 76-137) Antakya'nın yönetim ve yargı organları irdelenmiştir. Antakya'da yönetim birimlerinde görevli idarecilerin yanı sıra eğitim-öğretim, ulaşım, haberleşme, isyanlar ile meydana gelmiş adli vak'alara değinilmiştir. Üçüncü bölümde (s. 137–202) şehrin ekonomik durumuna değinilmiş, halktan tahsil edilen vergilere, şehir ekonomisinin kaynaklarına, esnaf gruplarına, üretim ve ticaret konularına değinilmiştir. Gayrimüslim ahalinin bu süreçlere katkıları ve halkların birbirleriyle olan ilişkilerine değinilmiştir.
- Karamanoğlu, İzzettin, "XXIII No'lu Antakya Şer'iyeye Sicili (H. 1247–1249 / M. 1831–1834)", Yüksek Lisans Tezi, Hatay: Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2003. Diğer tezlerde olduğu gibi, toplam 464 sayfalık bir hacme sahip bu tezde de Antakya'nın sosyal ve iktisadî yapısı, sicilde geçen belgeler ışığında izah edilmeye çalışılmıştır. Ayrıca tezde, 331 adet belge transkribe edilmiştir. 332. belge silik olduğu için okunmamıştır. 25.–36. sayfalarda belgelerin muhtevalarına göre tasnifi, tablo halinde verilmiştir. 36.–64. sayfalar arasında da, 332 belgenin kısaca özeti verilmiştir.
- Mirci, Halil, "Antakya'nın I Numaralı Şer'iyeye Sicili", Yüksek Lisans, Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2000. 1708–1711 yıllarını ele alan tez, dört bölümden oluşmaktadır. Genel olarak şer'iyeye sicilleri ve Antakya şer'iyeye sicilleri hakkında verilen bilginin ardından, ikinci bölümde Antakya'nın coğrafi ve idarî yapısı anlatılmaktadır. Üçüncü bölümde şer'iyeye sicil kayıtları ışığında ticarî, dinî ve sosyal hayattan bahsedilmektedir. Antakya'nın mahalle ve yer adları, tereke kayıtları ile defterde geçen idarî görevliler anlatılmaktadır. Dördüncü bölümde ise I Numaralı Sicilde yer alan belgeler transkribe edilmiştir.
- Önal, Ömer, "XXI No'lu Antakya Şer'iyeye Sicili (M. 1827–1830 / H. 1243–1245)", Yüksek Lisans Tezi, Hatay: Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2004. XXI No'lu Şer'iyeye Siciline göre Antakya'nın idarî, iktisadî, sosyal ve kültürel durumu verildikten sonra, sicilde yer alan toplam 74 belge okunmuştur. 74. belge silik olduğu için okunamamıştır.

- 26.–29. sayfalarda belgelerin muhtevaları tablo halinde verilmiştir. 29.–36. sayfalar arasında 74 belgenin kısaca özetleri verilmiştir.
- Tatar, Özcan, “8 Numaralı Antakya Şer’iyye Sicili (H. 1178–1179 / M. 1764–1766)”, Yüksek Lisans Tezi, Elazığ: Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1998. Çalışmanın giriş kısmında kadılık kurumu ve şer’iyye sicilleri tanıtılmış ve çalışmanın konusu olan 8 Numaralı Şer’iyye Sicilinin genel durumu hakkında bilgi verilmiştir. Metin transkripsiyonu ve belgelerin değerlendirmeleri yapıldıktan sonra şu konular işlenmiştir: XVIII. yüzyılda Osmanlı Devleti, Antakya kazasının idarî durumu, sicil ışığında yer adları, Antakya’nın iktisadî durumu ile sosyal durum ve toplum yaşantısı.
 - Yıldırım, Mehmet, “1827–1829 (H. 1243) tarihli Antakya (Hatay) Şer’iyye Sicilleri Transkripsiyon-Değerlendirme”, Yüksek Lisans Tezi, Malatya: İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1999. 1827–1829 yıllarına ait şer’iyye sicili defterini konu edinen tezde, giriş bölümünden sonra 165 adet belgenin transkribi ve belgelerin özetleri yapılmıştır.

B. Antakya Üzerine Yapılmış Diğer Tezler

- Akçimen, Mehmet, “Hatay’da Milli Mücadele”, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2001.
- Altuğ, Seda, “Between Colonial and National Dominations: Antioch Under French Mandate (1920-1939)”, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2002.
- Arıman, Başak, “Antakya Kenti Tarihi Doku İçinde Tipolojik Analiz Çalışması”, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 2002.
- Bahadırılı, Sevdâ, “Heykelde Ustalık ve Yaratıcılık; Antik Çağdan Günümüze Antakya’da Heykel Geleneği”, Yüksek Lisans Tezi, Hatay: Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1999.
- Boran, Aşiret, “Değişim ve Etkileşim Boyutuyla Hatay’da Hıristiyan Bayramları”, Yüksek Lisans Tezi, Hatay: Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2003.
- Çakar, Enver, “XVI. Yüzyılda Halep Sancağı (1516–1566)”, Doktora Tezi, Elazığ: Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1998.
- Çelenk, Yavuz, “Antakya Sokullu Mehmet Paşa Hanı Restorasyonu”, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 1996.
- Doğruel, Fulya, “The Dynamisc of Living Together and Abstaining from Conflict: A Case Study of Nusayri Alawite, Arap Christian and Armenian Communities in Hatay”, Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Orta Doğu Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2002.
- Durak, Nihat, “Süryani Ortodoks Kilisesi’nde İbadet”, Doktora Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2000.
- Eğilmez, Mustafa, “II. Meşrutiyet’ten Sonra Hatay Tarihi (1908-1921)”, Yüksek Lisans Tezi, Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1993.

- Felek, Özgen, "(Antakyalı) Münif Divanı Tahlili", Yüksek Lisans Tezi, Elazığ: Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2000.
- Galioğlu, Rengin, "Hatay Kültür Tarihinde 1921-1939 Dönemi ve Bu Dönemin En Önemli Eğitim Kurumu Antakya Lisesi", Yüksek Lisans Tezi, Hatay: Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2004.
- Gökoğlu, Nadir, "Hatay'ın Anavatana Katılmasının Ardından Suriye'de Kalan Bayır-Bucak Türkmenleri ve İlhak Sürecine Katkıları", Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, 2002.
- Gül, Abdülkadir, "Uzeyir Sancağının Sosyo-İktisadi Yapısı (1521-1573)", Yüksek Lisans, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1996.
- Güney, Nur, "Hatay Milli Mücadelesinde Özdemiş Bey ve Revandiz Savunması", Yüksek Lisans Tezi, Hatay: Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2002.
- Hallaçoğlu (Muradoğlu), Nurcihan, "Büyük Selçuklularda 1040-1092 Dönemi Sultanlarının Dini ve Sosyal Hayatları", Yüksek Lisans Tezi, Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1994.
- Havare, Nurcan, "M.Ö. II. Bin Antakya'sının En Önemli Kenti Alalah", Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2003.
- İdem, Tekin, "Adana Vilayeti Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Reisi Ahmet Remzi (Yüreğir) Bey", Yüksek Lisans Tezi, Hatay: Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2004.
- Kaplan, Kayhan, "Antakya Merkez İlçesine Bağlı Harbiye Beldesi ve Yakın Çevresinin Turizm ve Rekreatif Alan Kullanımlarının Belirlenmesi ve Peyzaj Tasarım Sürecinde İrdelenmesi", Doktora Tezi, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 2002.
- Kılıç, Firdevs, "Hatay Nusayrilerinde Haydarilik", Yüksek Lisans Tezi, Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2002.
- Kılıçoğlu, Hakan Serdar, "Sosyo-Ekonomik Özelliklerin Kent Merkezinin Mimari Biçimlenişine Etkileri: Antakya Kent Merkezi Örneği", Yüksek Lisans Tezi, Adana: Çukurova Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 1998.
- Mıstık, Tolga, "Samandağ (Antakya) Civarının Jeolojik İncelemesi", Yüksek Lisans Tezi, Adana: Çukurova Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 2002.
- Özdemir, Filiz, "Antakya ve Çevresinin Depremselliğinin ve Odak Mekanizması Çözümlerinin Araştırılması", Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 1999.
- Pekacar, Mehmet, "Türkiye-Suriye İlişkilerinde Hatay'ın Hukuki ve Siyasi Konumu", Yüksek Lisans Tezi, Diyarbakır: Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1997.
- Sahillioğlu, Funda, "Tarihi Çevrenin Korunması Yönünden Antakya Kenti", Yüksek Lisans Tezi, Adana: Çukurova Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 1999.
- Saraçoğlu, Ashı, "Antakya Yöresi Mezar Stelleri", Doktora Tezi, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1997.
- Soysal, Mehmet, "Geleneksel Antakya Konutlarında İç Mekan Donatı Elemanlarının Özellikleri", Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2001.
- Sümer, İbrahim, "I-IV. Yüzyıllarda Süryani Kilisesi Tarihi ve Bazı Dini Edebi Metinler", Yüksek Lisans Tezi, Şanlıurfa: Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1996.

- Şahin, Kadriye, "Antakya Geleneksel Yemek Kültürünün Beslenme Antropolojisi açısından İncelenmesi", Yüksek Lisans Tezi, Hatay: Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2003.
- Temiz, Fehime Mine, "XIX. Yüzyıl ve Sonrasında Antakya'nın Mekansal Oluşumunda Meydana Gelen Değişiklikler ve Kurtuluş Caddesi", Doktora Tezi, Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2002.
- Turgut, Nevin, "Antakya Tarihi Ticaret Merkezi Mekansal Yapı Değişim ve Gelişim Sürecinin Kent Ticaret Merkezi Planlamasına Etkinliği", Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 1986.
- Tutar, Adem, "XX. Yüzyıl Hatay Tarihi ve Günümüz İnanç Coğrafyası", Doktora Tezi, Malatya: İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1997.
- Tüzün Süleyman, "İki büyük Savaş Arası Dönemde Hatay Tarihi (1918-1939)", Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, 1989.
- Uça, Murat, "Strategic Significance of Hatay Province for Turkey", Yüksek Lisans, Kırkkale: Kırkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2002.
- Venzke, M., "The Sixteenth Century Ottoman Sandjank of Aleppo: A Study of Provincial Taxation", Doktora Tezi, New York: Columbia University, 1981.
- Yılmaz, Hakan, "Türkiye-Suriye İlişkileri", Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi Ortadoğu ve İslam Ülkeleri Enstitüsü, 2001.

C. Kitaplar ve Makaleler

- Akyel, Salih, *Payas Tarihi*, İstanbul: Garanti Matbaası, 1966.
- Alpargu, Mehmet, "Suriye Ders Kitaplarında İskenderun Meselesi Bölümünün İncelenmesi", *Güneyde Kültür*, 1995, sy. 78, s. 13-16.
- Arslan, Ali, "Hatay Meselesinde İngilizlerin Tutumu", *II. Hatay Tarih ve Folklor Sempozyumu*, 21-22 Mayıs 1992, Antakya.
- Arslan, Ali, "İngilizlerin İskenderun'u İşgal Projesi ve Osmanlı Devleti'nin Aldığı Tedbirler (1914-15)", *IV. Hatay Tarih ve Folklor Sempozyumu*, Antakya, 18-19 Ekim 1996.
- Arslan, Ali, "Mondros Mütarekesi Sonrasında İskenderun'un İşgali ve Mustafa Kemal Paşa'nın Tepkisi", *V. Hatay Tarih ve Folklor Sempozyumu*, (17-18 Ekim 1988), Antakya.
- Arslan, Ali, "Hatay Meselesinde Arapların Tavrı", *Güneyde Kültür*, Mayıs 1995, sy. 75, Antakya, s. 15-23.
- Aslan, Kadir, "Erzin-Payas-Dörtyol'da Yer Adları – I", *Güneyde Kültür*, 1996, sy. 86, s. 26-29.
- Aslan, Kadir, "Erzin-Payas-Dörtyol'da Yer Adları – II", *Güneyde Kültür*, 1996, sy. 87-88, s. 35-37.
- Aslan, Kadir, "Erzin-Payas-Dörtyol'da Yer Adları – III", *Güneyde Kültür*, 1996, sy. 89, s. 20-22.
- Aslan, Kadir, "Erzin-Payas-Dörtyol'da Yer Adları – IV", *Güneyde Kültür*, 1996, sy. 90-91, s. 11-18.
- Ateş, İbrahim, "Hasan Paşa'nın Hatay Karamurt'taki Vakıf ve Vakfiyesi", *Vakıflar Dergisi*, 1982, sy. 16, s. 5-260.

- Bartlett, W. H. ve William Purser, *Syria The Holy Land, Asia Minor*, Londra-Paris-Amerika: I. Fisher, Son and Co., 1836.
- “Belen (Beylan-Baylan)”, *Türk Ansiklopedisi*, 1953, c. VI, s. 66-67.
- “Belen”, *Meydan Larousse Büyük Lügat ve Ansiklopedisi*, c. II, s. 3369-3503, Meydan Yayınevi, 1982.
- Budak, Mustafa, “Ankara İtilafnamesi Sürecinde Suriye Sınır Üzerindeki Tartışmalar”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, sy. 13 (38), s. 397-425.
- Burchardt, John Lewis, *Travels in Syria and the Holy Land*, Londra, 1822.
- Chammas, Le P., *Alexandrette*, İskenderun, 1931.
- Cuinnet, Vital, *La Turquie d'Asie Geographie, Administrative, Statistique, Descriptive et Raisonnee Chaque Province de l'Asie- Mineure*, c. II, Paris, 1891.
- Çabuk, Vahid, “I. Dünya Savaşı Öncesinde İskenderun'un Stratejik Durumu”, *I. Hatay Tarih ve Folklor Sempozyumu*, Antakya, 1991.
- Çabuk, Vahid, “Piri Reis, Abdurrahman Hibri, Katip Çelebi ve Evliya Çelebi'ye göre İskenderun ve Çevresi”, *Türk Kültürü*, 1976, sy. 166, s. 23-28.
- Çabuk, Burak Fazıl, “Hatay Bölgesinde Yapılan Savaşlar: İnnib Savaşı”, *Güneyde Kültür*, 1997, sy. 100, s. 46-48.
- Çabuk, Vahid, “Fransız Seyyah Jean Babtiste Tavernier'e göre XVII. Yüzyıl Başlarında Antakya ve Halep”, *Güneyde Kültür*, 1996, sy. 83, s. 6-11.
- Çabuk, Vahid, “Osmanlı Şehnameleri ve IV. Murad'ın Şehnamesine Göre Antakya ve Antakya'nın Sıcağı”, *III. Hatay Tarih ve Folklor Sempozyumu*, Antakya, 18-19 Ekim 1996.
- Çabuk, Vahit, *İskenderun Tarihinden Bir Kesit: 1903 Yılında İskenderun Kaza Teşkilatı-Halep Salnamesine Göre*, Hatay, 1987.
- Çabuk, Vahit, “Antakyalı Kasım Efendi'nin *Cevahirü'l-Ahbar* Adlı Eseri”, *Güneyde Kültür*, 1995, sy. 76, s. 6-10.
- Çakar, Enver, “Halep Sancağında Türkçe Yer Adları”, *OTAM*, 2000, sy. 11, s. 83-109.
- Çalışkan, Adnan, “Halep Salnamesine Göre 1317 (1899) Yılında Belen Kaza Teşkilatı”, 1995, *Güneyde Kültür*, sy. 82, s. 29-30.
- Çalışkan, Adnan, “Belen 41. Tümen Şehitliği ile İlgili Bilgiler”, *Güneyde Kültür*, 1995, sy. 75, s. 48-50.
- Çelenk, Yavuz, “Antakya Sokollu Mehmet Paşa Hanı, Çelenk-Haytoğlu Sabunhanesi”, *Güneyde Kültür*, 1997, sy. 104-105-106, s. 15-23.
- Çelenk, Selim, *Hatay'ın Kurtuluş Mücadelesi Anıları*, Günay Çelenk (haz.), Antakya: AGC Yayını, 1997.
- Çelik, Kemal, “Dört Yol'un İşgali ve Milli Mücadele'de İlk Kurşun”, *Güneyde Kültür*, 1997, sy. 95, s. 6.
- Darkot, Besim, “Belen”, *İslam Ansiklopedisi*, 1949, c. II, s. 473-475.
- Defterdar Sarı Mehmed Paşa, *Zübde-i Vekâyiât: Tahlil ve Metin, 1656-104*, Abdülkadir Özcan (haz.), Ankara: TTK Yayınları, 1995.
- Demir, Ataman, “Antakya ve Antakya Tarihinde Bir Dönem (1098-1268)”, *Mimarlık*, 1998, sy. 35, s. 281.
- Demir, Ataman, *Çağlar İçinde Antakya*, İstanbul: Akbank Yayınları, 1996, s. 128-133.
- Downey, Glanville, *A History of Antioch in Syria from Seleucos to the Arab Conquest*, Princeton University Press, 1961.

- Eraslan, Cezmi, "Atatürk'ün Yurtta Sulh Cihanda Sulh İlkesi ve Hatay Meselesindeki Tavrını", *Güneyde Kültür*, 1995, sy. 73, s. 19-25.
- Erat, Muhammet, "1909 Adana Ermeni Olaylarının Antakya ve Havalisine Etkisi", *III. Hatay Tarih ve Folklor Sempozyumu*, Antakya, 18-19 Ekim 1996.
- Eroğlu, Bahtiyar, *Hatay'da Osmanlı Dönemi Kültür Yapılarından Birkaç Örnek*, Antakya: Hafad Yayını, No. 23, 1999.
- Ersan, Mehmet, "Rupenliler Dönemi'nde Kilikya Ermeni Krallığı ile Antakya Haçlı Prenslüğü'nün Çukurova'da Hakimiyet Mücadelesi", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, 1998, sy. 8.
- Evlia Çelebi, *Seyahatname*, c. I, çev. İsmet Parmaksızoğlu, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1982.
- Galipoğlu, Rengin, "Hatay Devleti Başkanvekili Dr. Abdurrahman Melek", *Güneyde Kültür*, 2003, sy. 140, s. 8.
- Göyünç, Nejat, "Karamort Külliyesi", *VIII. Türk Tarih Kongresi*, Ankara, 1983, s. 1651-55.
- Gün, Doğan, "XIII. Yüzyılda Antakya'da Şeyhlerin Köylerdeki İdarecilik Fonksiyonları", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Tarih Araştırmaları Dergisi*, 2005, c. XXIV, sy. 37, s. 277-288.
- Gündüz, Ahmet, "Şer'iyye Sicillerine Göre Antakya (1812-1853)", *VI. Hatay Tarih ve Kültür Sempozyumu Bildirileri*, 2004, Antakya, s. 137-144.
- Halaçoğlu, Yusuf, "Hatay ve Yöresinde Türk Aşiretlerinin Yerleştirilmesi", *Türk Kültürü*, 1997, sy. 296, s. 719-722.
- Hartmann, R., "Bağras (Bagras)" *İslam Ansiklopedisi*, 1949, c. II, s. 216.
- Hatipoğlu, Süleyman, *Fransa'nın Çukurova'yı İşgali ve Pozantı Kongresi*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1989.
- Hatipoğlu, Süleyman, *Orta Toros Geçitleri'nde Türk-Fransız Mücadelesi (1915-1921)*, Antakya: Mustafa Kemal Üniversitesi Yayınları, 1999.
- Hatipoğlu, Süleyman, *Türk-Fransız Mücadelesi (Orta Toros Geçitlerinde, 1915-1921)*, Ankara: ATAM Yayınları, 2001.
- Hatipoğlu, Süleyman, "Atatürk'ün Hatay Meselesindeki Barışçı Siyaseti", *Atatürk IV. Uluslararası Kongresi*, 25-29 Ekim 1999, Ankara, 2000.
- Hatipoğlu, Süleyman, "Fransız İşgali Sırasında Çukurova'da Ermeni Mezalimi 1918-1922 - I-II", *Türk Yurdu*, Ekim 1987-Ocak 1988, c. VIII, sy. 9-12, s. 24-27.
- Hatipoğlu, Süleyman, "Milli Mücadele'de Dört Yol ve İlk Kurşun", *Sosyal Bilimlerde Araştırma*, 1992, c. I, sy. 5, s. 7-11.
- Hatipoğlu, Süleyman, "Payas Sokollu Mehmet Paşa Külliyesi", *Güneyde Kültür*, 1995, c. VII, sy. 73, s. 17-18.
- Hatipoğlu, Süleyman, "Hatay'ın Kurtuluşunun Fikri Temelleri", *V. Hatay Tarih ve Folklor Sempozyumu*, 17-18 Ekim 1998, Antakya, 1998.
- Hatipoğlu, Süleyman, "Atatürk ve Hatay'ın Anavatanına Katılması", *Türk Dünyası Araştırmaları*, 1996, sy. 102, s. 12-23.
- Hatipoğlu, Süleyman, "Atatürk, Ayşe Fitnat ve Hatay", *Güney Rüzgarı*, 1997, sy. 3, s. 30-31.
- Hatipoğlu, Süleyman, "Hatay'ın Kurtuluşu'nun Fikri Temelleri", *V. Hatay Tarih ve Folklor Sempozyumu*, 17-18 Ekim 1998, Antakya: 1998.
- Hatipoğlu, Süleyman, "Hatay'ın Türkiye'ye Katılması", *Türkler*, c. XVI, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002, s. 685-690.

- Hatipoğlu, Süleyman, "Çukurova'da Fransız-Ermeni İşbirliği (1918-1921)", *Bellekten*, 2003, c. LXVI, sy. 247, s. 485-496.
- J. Sauvaget, "Les Caravanserais Syriens du Hadjd de Constantinople", *Ars Islamica*, 4, 98-121.
- Kâmil Paşa, *Tarih-i Siyasi Devlet-i Aliye-i Osmaniye*, c. III, İstanbul, 1325.
- Kara, Adem, *XIX. Yüzyılda Bir Osmanlı Şehri: Antakya*, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, Ağustos 2005.
- Kara, Adem, "Vehhabi İsyanı ve Antakya'da Alınan Tedbirler", *Güneyde Kültür*, 2004, sy.150, s. 20-30.
- Kara, Adem, "Antakya'da Ermeni Nüfusu (1840-1850)", *Ermeni Araştırmaları Enstitüsü II. Uluslararası Sempozyumu*, 29-30 Mayıs 2004, Ankara.
- Kara, Adem, "1802-1804'e Ait Üç Belge Işığında Osmanlı-Fransız İlişkileri", *A.İ.B.Ü. Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2004, c. III, sy. 6, s. 89-101.
- Kara, Adem, "Osmanlı Devleti'nde İlk Nüfus Sayımı ve Antakya", *Güneyde Kültür*, 2003, c. XIV, sy. 142, s. 7-12.
- Kara, Adem, "XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Antakya'da Gayrimüslimlerin Sosyo-Ekonomik Yapısına Genel Bir Bakış", *Akademik Araştırmalar Dergisi*, 2004, sy. 22, s. 35-50.
- Karaboran, Hilmi, "Hatay-Maraş Çöküntü Hendeğinde İki Yeni Yerleşme Merkezi, İslahiye ve Hassa'nın Kuruluş ve Gelişmesi", Doçentlik Tezi, Elazığ, 1982.
- Kılıç, Orhan, "1597 Tarihli Mufassal Yörük Defterlerine Göre Halep Türkmenleri", *TDA Dergisi*, 1996, sy. 105, s. 59-75.
- Konuralp, Nuri Aydın, *Hatay Kurtuluş ve Kurtuluş Mücadelesi Tarihi*, Abdurrahman Konuralp ve Mehmet Tekin (haz.), İskenderun, 1996.
- Kuşcu, Samet, "Kurtuluş Savaşı'nın İlham Kıvılcımı Hatay Toprağında Kutsal Direniş", *Güneyde Kültür*, 1994, sy. 10, s. 6-9.
- Morray, David, "Samandağ'da Konsolosun Evi", çev. Nurçin Yıldız, *Güneyde Kültür*, 1997, sy. 97, s. 37-39.
- Mehmed Zillioğlu Evliya Çelebi, *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, Tevfik Temeluran ve Necati Aktaş (sad.), c. III-IV, İstanbul, 1986.
- Müderrisoğlu, Fatih, "Bir Osmanlı-Türk Şehri Olarak Belen", *Vakıflar Dergisi*, y. 1994, c. XXIV, s. 237-272.
- Müderrisoğlu, Fatih, "Osmanlı İmparatorluğu'nun Doğu Akdeniz'deki İskelesi Payas ve Sokullu Paşa Külliyesi", 9. *Milletlerarası Türk Sanatları Kongresi*, İstanbul, 23-27 Eylül 1991.
- Müneccimbaşı Ahmed Dede, *Müneccimbaşı Tarihi*, çev. İsmail Erünsal, İstanbul: Tercüman 1001 Temel Eser, 1983.
- Naima Mustafa Efendi, *Naima Tarihi*, çev. Zuhuri Danışman, c. III, İstanbul, 1968.
- Nasuhü's-Silahi (Matrakçı Nasuh), *Beyân-ı Menâzil-i Sefer-i İrakeyn-i Sultan Süleyman Han*, Hüseyin Gazi Yurdaydın (haz.), Ankara: TTK Yayınları, 1976.
- Önenç, Ali Fuat, "Antakya Voyvodası Civelek Hacı Ebu Bekir Ağa'nın Muhalefatı", *III. Hatay Tarih ve Folklor Sempozyumu*, Antakya, 18-19 Ekim 1996.
- Özdemir, Rifat, "Ankara ve Antakya Sancaklarına Ait Bazı Gelir Ve Giderlerin Mukayeseli Tahlihi (1790-1806)", *Prof. Dr. Şerafettin Turan Armağanı*, Elazığ, 1996, s. 127-212.

- Özdemir, Rifat, “*Antakya Esnaf Teşkilatı (1709-1860)*”, Antakya: Mustafa Kemal Üniversitesi Yayınları, No. 7, 2002.
- Özdemir, Rifat, “Osmanlı Döneminde Antakya’nın Fiziki ve Demografik Yapısı, 1709–1860”, *Belleten*, 1994, c. LVIII, sy. 221, s. 119–157.
- Özdemir, Rifat, “Antakya, Antalya, Afyon ve Manisa Şehirlerinde Ailenin Sosyo-Ekonomik Yapısı Üzerine Bazı Bilgiler (1500-1919)”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1995, sy. 7, s. 1-2.
- Özdemir, Rifat, “Osmanlı Döneminde Antakya Sancağı’nın İdâri Taksimatı (1700–1867)”, *Milletlerarası XII. Türk Tarih Kongresi*, Ankara, 12–17 Eylül 1994.
- Öztürk, Mustafa, “Antakya ve Çevresinde Aşiretlerin İskanı”, *I. Hatay Tarih ve Folklor Sempozyumu Bildirileri*, Antakya, 1992, s. 7–16.
- Öztürk, Mustafa, “XVIII. Yüzyılda Antakya ve Çevresinde Eşkiyalık Olayları”, *Belleten*, 1990, c. LIV, sy. 211, s. 963–993.
- Öztürk, Mustafa, “XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Antakya’da Fiyatlar”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1989, c. III, sy. 2, s. 249–265.
- Peçevi İbrahim Efendi, *Peçevi Tarihi*, Bekir Sıtkı Baykal (haz.), c. I-II, Mersin, 1992.
- Piri Reis, *Kitab-ı Bahriye*, c. IV, İstanbul, 1988.
- Princesse de Belgiojoso, *Asie Mineure et Syria, Souvenirs de Voyage*, Paris, 1958.
- Raymond, Andre, *Osmanlı Döneminde Arap Kentleri*, çev. Ali Berktaş, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1995.
- Sahillioğlu, Halil, “1706’da Antakya Bir Eylem”, *Güneyde Kültür*, 1998, sy. 109, s. 1–11.
- Sahillioğlu, Halil, *Antakya Tarihi*, İskenderun, 1990.
- Sahillioğlu, Halil, “Antakya”, *I. Hatay Tarih ve Folklor Sempozyumu*, Antakya, 1990.
- Sahillioğlu, Halil, “Zulme Karşı Direnme”, *Güneyde Kültür*, 1997, sy. 96, s. 1–15.
- Sahillioğlu, Halil, “Antakya”, *DİA*, 1991, c. III, s. 228–232.
- Sahillioğlu, Halil, “Reyhanlı Aşiretini Amık’ta İskan”, *Güneyde Kültür*, 1995, c. VII, sy. 72, s. 16-20.
- Sahillioğlu, Halil, “Hatay’da Hızır ve Kozma ve Dalyan’a Ait Vakıf Tevliyet ve Türbedarlıkları”, *Güneyde Kültür*, 1995, c. VII, sy. 75, s. 8–12.
- Sahillioğlu, Halil, “XVI. Yüzyıl Antakya’sına Ait İki Belge”, *Güneyde Kültür*, 1995, c. VII, sy. 77, s. 2–6.
- Sahillioğlu, Halil, “Reyhanlı Aşireti’nde Adlar”, *Güneyde Kültür*, 1997, c. IX, sy. 101–102–103, s. 3-16.
- Sahillioğlu, Halil, “Bakras, Reyhani Köyü, Reyhanlı Cemaati”, *Güneyde Kültür*, 1998, c. X, sy. 113–114, s. 1–9.
- Sahillioğlu, Halil, “XVII. Yüzyılda Ticaret Yollarının ve Trablusşam ile İskenderun Limanlarının Rekabeti”, *II. Uluslararası Biladü’ş-Şam Kongresi*, Şam, 1978, c. I, s. 139-155.
- Sahillioğlu, Halil, “Antakyalı Emine Hanım’ın Serüveni”, *Güneyde Kültür*, 1995, sy. 71, s. 4-5.
- Saplama, Mehmet, “Antakya: 1940’lı Yıllar”, *Güneyde Kültür*, 2004, sy. 150, s. 62.
- Selen, H. Sadi, “İslam Coğrafyacılarına Göre Antakya”, *Ülkü*, 1937, c. VIII, sy. 48, s. 431-433.
- Smith, Eli, “Yüzyıl Önce Antakya ve İskenderun”, *Yenigün*, 8.10.1934.

- Sökmen, Tayfur, *Hatay'ın Kurtuluşu İçin Harcanan Çabalar*, Ankara: TTK Yayını, 1978.
- Streck, "Antakya", *İslam Ansiklopedisi*, 1965, c. I, s. 456-459.
- Şakiroğlu, Mahmut, "Çukurova Tarihinden Sayfalar: I. Payas Âyânı Küçük Ali Oğulları", *AÜ DTCF Tarih Araştırmaları Dergisi*, 1991, c. XV, sy. 26, s.103-139.
- Şerifoğlu, Yusuf, "Harman ve Harman Yeri", *Güneyde Kültür*, 1998, sy. 112, s. 37-38.
- Tavernier, J. B., *XVII. Asır Ortalarında Türkiye Üzerinden İran'a Seyahat*, çev. Ertuğrul Gültekin, İstanbul, 1980.
- Tekin, Mehmet, "Araç-Gereçleri ve Eşyaları ile Hatay Evi: XVIII. ve XIX. Yüzyıl", *Güneyde Kültür*, 1994, c. VI, sy. 61, s. 2-11.
- Tekin, Mehmet, "Osmanlı Döneminde Antakya Şehir Dokusu, Evler ve Yaşayış Üzerine Notlar", *Güneyde Kültür*, 1994, c. VI, sy. 69, s. 1-6.
- Tekin, Mehmet, "XVIII. ve XIX. Yüzyıllarda Antakya'nın İdârî Bölünüşü ve Yer Adları", *Güneyde Kültür*, 1997, sy. 97, s. 1-7.
- Tekin, Mehmet, "Hatay Mücadelesi ve İşgal Döneminde Hatay Mitingleri", *Hatay'da Eğitim ve Kültür*, 1983, Antakya, s. 46-54.
- Tekin, Mehmet, "Hatay Basını", *Hatay'da Eğitim ve Kültür*, 1983, Antakya, s. 158-160.
- Tekin, Mehmet, "Hatay Vakıflarının İşgal Yıllarındaki Durumu ve Bu Konuda Hatay Basınında Çıkan Yazılar", *Hatay'da Vakıf Haftası*, 1984, Antakya.
- Tekin, Mehmet, "Antakya ve Eski Antakya Evleri Üzerine Bir çalışma", *Güneyde Kültür*, 1989, sy. 3, s. 3-4.
- Tekin, Mehmet, "Antakya, Belen (Kırkhan) ve İskenderun Şer'i Mahkeme Sicillerinde Aile-Sülale İsimleri", *Güneyde Kültür*, 1994, sy. 60, s. 2-6.
- Tekin, Mehmet, "Cumhuriyet Dönemi Türk Dış Politikasında Hatay", *Güneyde Kültür*, 1994, sy. 68, s. 1-5.
- Tekin, Mehmet, "İskenderun Sancağında Siyasi Kuruluşlar ve Türkler Dışındaki Cemaatlerin Kurduğu Cemiyetler", *Güneyde Kültür*, 1994, sy. 70, s. 5-9.
- Tekin, Mehmet, "Ankara İtilafnamesi ve İskenderun Sancağı (Hatay)", *Güneyde Kültür*, 1996, sy. 92, s. 1-17.
- Tekin, Mehmet, "Hatay Mücadelesinin Harekat Merkezi Olarak Dörttyol", *Güneyde Kültür*, 1997, sy. 99, s. 1-6.
- Tekin, Mehmet, "Hatay'ın Anavatan'a Katılışı", *Bizim Dergi*, 1997, sy. 8, s. 25.
- Tekin, Mehmet, "Payas Kalesi ve Cin Kulesi", *Gök Çekimi*, 1998, sy. 2, s. 17-20.
- Tekin, Mehmet, "Hatay Devleti", *Güneyde Kültür*, 1998, sy. 115-116, s. 16-17.
- Tekin, Mehmet, "Antakya'da Türk Ocağının Kuruluşu ve Etkileri", *Türk Yurdu*, 1999, sy. 139-141, s. 241-242.
- Tekin, Mehmet, "Osmanlı Döneminde Hatay", *Güneyde Kültür*, 2000, sy. 119, s. 1-30.
- Tekin, Mehmet, "İşgal Yıllarında Hatay Cemiyetleri-I: Selamet-i Belde, Elektrik Şirketi, Hilal-i Ahmer", *Güneyde Kültür*, 1989, sy. 5, s. 1-5.
- Tekin, Mehmet, "İşgal Yıllarında Hatay Cemiyetleri-II: Antakya-İskenderun ve Havalisi Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti veya Antakya-İskenderun Yurdu Cemiyeti", *Güneyde Kültür*, 1989, sy. 6, s. 3-6.
- Tekin, Mehmet, "İşgal Yıllarında Hatay Cemiyetleri-III: Gençspor Kulübü", *Güneyde Kültür*, 1990, sy. 16, s. 15-21.

- Tekin, Mehmet, "İşgal Yıllarında Hatay Cemiyetleri-IV: Cemiyet-i Hayriye-i İslamiye", *Güneyde Kültür*, 1990, sy. 19, s. 2-10.
- Tekin, Mehmet, "Antakya'da Habib Neccar", *Güneyde Kültür*, 1991, sy. 34, s. 2-8.
- Tekin, Mehmet, "Antakya'da Türk Ocağı'nın Kuruluşu ve Etkileri", *Türk Yurdu*, 1999, sy. 19, s. 139-141.
- Tekin, Mehmet, "Suriye'nin Sancak Hülyasının Dünü, Bugünü", *Güneyde Kültür*, 1989, sy. 10, s. 19-23.
- Tekin, Mehmet, *Hatay Tarihi: Osmanlı Dönemi*, Ankara: Atatürk Dil-Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayını, 2000.
- Tekin, Mehmet, *Mehmetçik Hatay'da: Basında 5 Temmuz 1938*, Antakya, 1988.
- Tekin, Mehmet, *Hatay'ın Basın Tarihi*, Antakya, 1985.
- Tekin, Mehmet, *Tarihten Yapraklar ve Halefzade Süreyya Bey*, Antakya, 1986.
- Tekin, Mehmet, *Tarihte Hatay ve Hatay Devleti*, Antakya: Antakya Ticaret ve Sanayi Odası Yayını, 1986.
- Tekin, Mehmet, *Millî Mücadelenin İlk Kurşunu ve Dörtüylü Kara Hasan Paşa*, Antakya, 1986.
- Tekin, Mehmet, *Harf İnkılâbı, Türk Ocaklarının Çalışmaları ve Hatay'da Yeni Yazı*, Antakya, 1989.
- Tekin, Mehmet, *Atatürk ve Hatay*, Antakya, 1989.
- Tekin, Mehmet, *Hatay Tarihi*, Antakya: Hatay Kültür ve Sanat Vakfı ve Antakya Gazeteciler Cemiyeti Ortak Yayını, 1993.
- Tekin, Mehmet, *Kısa Hatay Tarihi*, Antakya, 1994.
- Tekin, Mehmet, *Arap İsyanı ve Suriye'nin İşgali*, Antakya, 1995.
- Tekin, Mehmet, *Türk Kurtuluş Savaşında Yayladağı*, Antakya, 1995.
- Tekin, Mehmet, *Bakras Karamurt Hanı ve Hasan Paşa Vakfı*, Antakya, 2000.
- Tekin, Mehmet, *Hatay Devlet Reisi Tayfur Sökmen*, Antakya: Mustafa Kemal Üniversitesi Yayını, 2002.
- Tekin, Mehmet, *Deprem ve Tarihte Antakya Depremleri*, Antakya: HAFAD Yayını, 2002.
- Texier, Charles, *Küçük Asya*, çev. Ali Suad, 3 cilt, Ankara: Enformasyon ve Dokümantasyon Hizmetleri Vakfı, 2002.
- Tezcan, Cezmi, "XIX. Yüzyılda Antakya'da Tahsil Edilen Bir Vergi: Deh-Yek Vergisi", *Güneyde Kültür*, 2004, sy. 153-154, s. 5-10.
- Tukin, Cemal, "Mahmud II. Devrinde Halep İsyanı, 1813-1819", *Tarih Vesikaları*, 1941, c. I, sy. 3, s. 109-117.
- Türkmen, A. Faik, *Mufassal Hatay Tarihi*, c. I, İstanbul, 1937.
- Türkmen, A. Faik, *Mufassal Hatay Tarihi*, c. II, İstanbul, 1939.
- Vedi, Münir, "Hatay Meselesi Nasıl Başladı, Nasıl Bitti? - I", *Hatay*, 1944, yıl: 1, sy. 1, s. 7-9.
- Vedi, Münir, "Hatay Meselesi Nasıl Başladı, Nasıl Bitti? - II", *Hatay*, 1944, yıl: 1, sy. 12, s. 9-11.
- Venzke, M., "Aleppo's Malikane-Divani System", *JADS*, 1986, sy. 106 (3), s. 451-469.
- Yılmaz, Mehmet, "Hatay'da Yerleşmiş Aşiret, Oymak ve Cemaatler", *Güneyde Kültür*, 1992, c. IV, sy. 41, s. 22-27.

D. Arkeolojik Çalışmalar

Mozaik eserler bakımından, Tunus'tan sonra dünyanın ikinci büyüğü olma özelliğini taşıyan Antakya Arkeoloji Müzesi, dünyanın en ünlü mozaik müzelelerinden biridir. Yörede 1932 yılında başlayan kazılarda çok sayıda eser bulunmuştur. Müze bu eserleri sergilemek için 1939 yılında hizmete girmiştir. Hitit ve Asur dönemlerine ait eserlere, süs eşyalarına, sikke koleksiyonlarına özel bölümler ayrılan müzede, yer olmadığı için sergilenemeyen 34 bin eser vardır. Ayrıca yine varlığından haberdar olunmasına rağmen, sergilenemeyeceği için, toprak altında bekletilen tarihî eserler de bulunmaktadır. Son olarak Atçana'da yapılan kazı çalışmalarında ortaya çıkarılan höyüklerin sergilenmesi için de ayrı bir salon oluşturulmuştur.

Hatay'ın Dört Yol ilçesi Yeşil beldesinde 1992 yılında Bilkent Üniversitesi ile ortak yürütülen Kinet Höyüğü kazı çalışmaları halen devam etmektedir. Reyhanlı ilçesine bağlı Atçana'da, ABD'nin University of Chicago, Oriental Institute ile ortaklaşa yapılan kazı çalışmaları da halen sürmektedir. 1997 yılında başlayan Üçağzılı mağara kazı çalışmaları ise Ankara Üniversitesi ile ortaklaşa yürütülmektedir. Ayrıca bölgede Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi tarafından yüzey araştırmaları yapılmaktadır.

Antakya yöresindeki tarih mirası üzerine araştırmalar yapmak üzere 1994 yılında üniversiteye bağlı bir birim olarak Mustafa Kemal Üniversitesi bünyesinde Arkeoloji ve Sanat Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi [ARSAMER] kurulmuştur. Merkezin amacı ve çalışmaları şu şekildedir:

Antakya ve çevresindeki tarihî dokuyu, taşınır-taşınmaz kültür varlıklarını tespit etmek; tarihî eser ve etnografik malzemenin envanterlerini çıkarmak, yüzey araştırması, kazı, restorasyon, konservasyon ve çevre düzenlemelerini yapmak; bu işleri yapacak olan birimlerin projelerini desteklemek; bu faaliyetlerle ilgili kurum ve kuruluşlar arasındaki bağlantıları sağlamaktır.

Merkez, bölgenin sahip olduğu kültürel yapının zenginliğine ve dünya kültür mirası içindeki önemli yerine yakışır nitelikte bilimsel çalışmalar düzenleyerek, arşiv ve dokümantasyon merkezi kurma çalışmalarına öncülük etmeye çalışır. Çalışma amacı doğrultusunda gerekli görülen laboratuvar, atölye, üniversite müzesi, kazı evi kurar ve yönetir; çalışma alanı ile ilgili olarak yurt içindeki ve yurt dışındaki benzer merkezlerle işbirliği yapar; bilgi alışverişinde bulunur. Yapılan çalışmaları, elde edilen bulguları tanıtmak üzere konferanslar, sergiler, bilimsel toplantılar düzenler; radyo ve televizyon programları hazırlar; kitap, makale, bülten ve benzeri yayınlar yapar ve bu çalışmaları teşvik edecek yarışmalar düzenler.

Merkez iki araştırma projesi yürütmektedir. Bunlar; "Hatay İli, Samandağ İlçesinde Asi Nehri Deltası Yerleşimleri Bronz Çağı ve Sonrası Yüzey Araştırması" ile "Hatay Bölgesi Antik Kil Yataklarının Tespiti ve Antik Dönem Keramiklerinin

ICP İle Analizi” projeleridir. Ayrıca, “Hatay, Şanlıurfa ve Adana Bölgesi Yüzey araştırması”, “Hatay İli, Samandağ İlçesinde Asi Nehri Deltası Yerleşimleri Bronz Çağı ve Sonrası Yüzey Araştırması”, Antakya Belediyesi ve Hatay Arkeoloji Müzesi ile ortak tescilli Eski Antakya evlerinin durum tespit çalışması, Amik Ovası Tell Kurdu Keramikleri üzerinde arkeometrik çalışmalar yapılmış, bu keramikler Termoluminesans yöntemi ile tarihlendirilip, X-Ray ve Mikro morfolojik analizleri yapılmıştır.

Merkez tarafından 4 Haziran 2002 tarihinde “I. Hatay İli ve Çevresi Arkeolojik Kazı ve Yüzey Araştırmaları” konulu uluslararası bir toplantı tertip edilmiştir.

Yöre üzerinde yapılmış belli başlı arkeolojik çalışmalar şunlardır:

- Derocche, Angela Minzoni, “Üçağızlı Mağarası Kazıları ve Çevre Araştırmaları”, *Kazı Araştırma ve Arkeometri Sempozyumları*, Çanakkale, 1991, c. I, sy. 13, s. 71.
- Diñçer Hüseyin, Güleç Erksin, Kuhn Steve ve Stiner Mary, “1999 Yılı Üçağızlı Mağarası Kazısı”, *Kazı Araştırma ve Arkeometri Sempozyumları*, İzmir, 2000, c. I, sy. 22, s. 1.
- Gates, Marie-Henriette, “2001 Season at Kinet Höyük (Yeşil, Dörttyol, Hatay)”, *Kazı Araştırma ve Arkeometri Sempozyumları*, Ankara, 2002, c. I, sy. 24, s. 283.
- Gates, Marie-Henriette, “Kinet Höyük 2000 (Yeşil, Dörttyol, Hatay)”, *Kazı Araştırma ve Arkeometri Sempozyumları*, Ankara, 2001, c. II, sy. 23, s. 55.
- Gates, Marie-Henriette, “1992 Excavations At Kinet Höyük (Dörttyol, Hatay)”, *Kazı Araştırma ve Arkeometri Sempozyumları*, Ankara, 1993, c. I, sy. 15, s. 193.
- Gates, Marie-Henriette, “1997 Archeological Excavations at Kinet Höyük (Yeşil, Dörttyol, Hatay)”, *Kazı Araştırma ve Arkeometri Sempozyumları*, Tarsus, 1998, c. I, sy. 20, s. 259.
- Gates, Marie-Henriette, “1998 Excavations at Kinet Höyük (Yeşil, Dörttyol, Hatay)”, *Kazı Araştırma ve Arkeometri Sempozyumları*, Ankara, 1999, c. I, sy. 21, s. 193.
- Gates, Marie-Henriette, “1999 Excavations at Kinet Höyük (Yeşil, Dörttyol, Hatay)”, *Kazı Araştırma ve Arkeometri Sempozyumları*, İzmir, 2000, c. I, sy. 22, s. 203.
- Gates, Marie-Henriette, “2002 Season at Kinet Höyük (Yeşil, Dörttyol, Hatay)”, *Kazı Araştırma ve Arkeometri Sempozyumları*, Ankara, 2003, c. I, sy. 25, s. 405.
- Gates, Marie-Henriette, “2003 Season at Kinet Höyük (Yeşil, Dörttyol, Hatay)”, *Kazı Araştırma ve Arkeometri Sempozyumları*, Konya, 2004, c. I, sy. 26, s. 163.
- Gunnar, Brands, “Asi Deltası ve Asi Vadisi Arkeoloji Projesi, 2004 Antiocheia ve Seleuceia Pieria: Jeofizik Araştırma İlk Sonuçları”, *XXVII. Kazı Araştırma ve Arkeometri Sempozyumu*, 30 Mayıs-2 Haziran, Antalya, 2005.
- Gunnar, Lehmann, “2004 Yılı Erzin-İskenderun Yüzey Araştırması”, *XXVII. Kazı Araştırma ve Arkeometri Sempozyumu*, 30 Mayıs-2 Haziran, Antalya, 2005.
- Güleç, Erksin ve Diñçer Hüseyin, “1998 Yılı Üçağızlı Mağara Kazısı ve Çevre Araştırmaları”, *Kazı Araştırma ve Arkeometri Sempozyumları*, Ankara, 1999, c. I, sy. 21, s. 37.
- Güleç, Erksin, Steven Kuhn ve Mary Stiner, “Üçağızlı Mağarası 2002 Yılı Kazısı”, *Kazı Araştırma ve Arkeometri Sempozyumları*, Ankara, 2003, c. II, sy. 25, s. 1.

- Güleç, Erksin, Steven L. Kuhn, İsmail Özer ve Mary C. Stiner, "The 2001 Excavation Season at Üçağızlı Cave", *Kazı Araştırma ve Arkeometri Sempozyumları*, Ankara, 2002, c. I, sy. 24, s. 473.
- Güleç, Erksin, Steven L. Kuhn, Mary C. Stiner, İsmail Özer ve Mehmet Sağır, "2003 Yılı Üçağızlı Mağarası Kazısı", *Kazı Araştırma ve Arkeometri Sempozyumları*, Konya, 2004, c. II, sy. 26, s. 237.
- Güleç, Erksin, Steven L. Kuhn ve Mary C. Stiner, "2000 Excavations at Üçağızlı Cave", *Kazı Araştırma ve Arkeometri Sempozyumları*, Ankara, 2001, c. I, sy. 23, s. 255.
- Lauinger Jacob, "Tell Açcana'daki Orta Tunç Devri Tabletleri: Arkeoloji ve Arşiv Bakımından Olan Bir Çözümleme", *XXVII. Kazı Araştırma ve Arkeometri Sempozyumu*, 30 Mayıs-2 Haziran, Antalya, 2005.
- Özbal, Hadi, "Tell Atchana Metal Buluntularının Kimyasal Analizi", *XXVII. Kazı Araştırma ve Arkeometri Sempozyumu*, 30 Mayıs-2 Haziran, Antalya, 2005.
- Özbal, Rana, Fokke Gerritsen ve K. Aslıhan Yener, "2001 Tell Kurdu Kazıları", *Kazı Araştırma ve Arkeometri Sempozyumları*, Ankara, 2002, c. I, sy. 24, s. 501.
- Yeğingil, Zehra, "Tell Atçana'ya-Amik Ovası, ait Eski Seramiklerin Termoluminesans Yöntemiyle Tarihlendirilmesi", *XXVII. Kazı Araştırma ve Arkeometri Sempozyumu*, 30 Mayıs-2 Haziran, Antalya, 2005.
- Yener, Aslıhan, David Schloen ve Sumaka'i-Fink, "University of Chicago, Oriental Institute Açcana Höyük (Antik Alalakh) Çalışmaları 2003", *Kazı Araştırma ve Arkeometri Sempozyumları*, Konya, 2004, c. I, sy. 26, s. 45.
- Yener, Aslıhan, "1998 Tell Kurdu Kazısı", *Kazı Araştırma ve Arkeometri Sempozyumları*, Ankara, 1999, c. I, sy. 21, s. 185.
- Yener, Aslıhan, "2004 Yılı Alalakh (Açcana Höyük) Kazısı Çalışmaları", *XXVII. Kazı Araştırma ve Arkeometri Sempozyumu*, 30 Mayıs-2 Haziran, Antalya, 2005.
- Yener, Aslıhan, "1999 Tell Kurdu Kazıları", *Kazı Araştırma ve Arkeometri Sempozyumları*, İzmir, 2000, c. I, sy. 22, s. 231.

III. Sonuç

Bölge kültür ve tarihi için önemli katkılar sağlayan özellikle iki değere değinmem gerekiyor. İlki, Hatay Folklor Araştırmaları Derneği. Dernek tarafından organize edilen ve iki senede bir tertip edilen Hatay Tarih ve Folklor Sempozyumu, bölge kültür araştırmaları için önemli işlevler üstlenmektedir. Mustafa Kemal Üniversitesi bünyesinde oluşturulmuş olan Arkeoloji ve Sanat Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi [ARSAMER] de 1994 yılından bu yana, bölgenin kültürel değerlerine ulaşılması noktasında hizmet vermeye çalışmaktadır.

Antakya üzerine yapılmış çalışmalara bakıldığında Milli Mücadele dönemi, Hatay'ın bağımsız olması ve anavatana katılma sürecini içeren çalışmalara sıklıkla rastlamaktayız. Bununla birlikte son dönemlerde çalışılmaya başlanan şer'iyeye sicil çalışmaları önemlidir. Antakya'nın etnografik değerlerini ortaya koymaya yönelik yerli ve yabancı kazı ekiplerce yapılmakta olan kazılara ilişkin de önemli çalışmalar yapılmaktadır.

Yapılan çalışmalar dikkatli bir şekilde gözden geçirilmeli ve tekrarlardan kaçınılmalıdır. Daha önce yapılan çalışmalarını yeni formata taşımaktan vazgeçilerek orijinal çalışma yapmaya yönelmek gerekmektedir. Cumhuriyet dönemi üzerine yapılmış çalışmalarda bir eksiklik gözlenmektedir. Bu eksiklik, Antakya'nın Fransız işgaline uğradığı dönemlere ait Fransız belgelerinin henüz kullanılmamış olmasından kaynaklanmaktadır. Bundan sonra yapılacak araştırmalarda bu kaynaklara öncelik verilmesi, manda altında geçen yılların bir başka açıdan değerlendirilmesini sağlayacaktır. Bölgede yaşayan Türklerin bağımsızlık mücadelelerinin bu kaynaklardaki tezahürleri ortaya konulmalıdır.

Antakya şehir tarihi üzerine yapılacak çalışmalarda, çevresinde yer alan diğer komşu şehirlerin de göz ardı edilmeksizin değerlendirilmesi gerekmektedir. Diğer şehirlerle kurulan ticarî, sosyal ve diğer münasebetlerin önemli bilgileri ihtiva etmesi mümkündür. Diğer taraftan Antakya ticaret yolları üzerinde bulunduğu için, yollar konusunun da öncelikli olarak incelenmesi gerçekten önemlidir ve ortaya çıkacak çalışmaların bölge tarihine katkısı tartışmasız büyük olacaktır.

Studies of Antakya and its Environs

Adem KARA

Abstract

When examining the physical, administrative and socio-economic situation of a region or city, it is not possible to handle the country where that region or city is connected to separate from the administrative and socio-economic conditions it is in. Spread on a large area and containing rather various cultures, although the basis of Ottoman Empire is the central authority of the state, it is common knowledge that almost all cities or subdivisions had their own unique forms of management and even the structure of each city or subdivision had some differences.

Studies made on the city reflect the history, culture, and social life of that city and are also important in regards to the fact that they show the characteristics of a culture's nation varying from one region to the other, which the city Antakya, the subject of this study, is an example of.

In this study, we will touch on the studies conducted so far in addition to the information on where the researchers who will conduct studies on city history should refer. Moreover, we will try to shed light on future studies adding a critical method of thinking to the studies conducted.

Keywords Antakya, Hatay, Non-Muslim, Population, Settlement, Archaeology

Antakya ve Çevresi Hakkında Yapılan Çalışmalar

Adem KARA

Özet

Bir bölgenin veya şehrin, fizikî, idarî ve sosyo-ekonomik durumu incelenirken, o bölge veya şehrin bağlı olduğu ülkenin içerisinde bulunduğu idarî ve sosyo-ekonomik şartlardan ayrı olarak ele alıp incelenmesi mümkün değildir. Geniş bir alana yayılan ve oldukça çeşitli kültürleri ihtiva eden Osmanlı Devleti'nin dayandığı esas temel, devletin merkezî otoritesi olmakla birlikte hemen her vilayet veya sancağın kendine has yönetim biçimlerinin olduğu, hatta her vilayet veya sancağın idarî ve iktisadî yapısının bazı farklılıklar gösterdiği bilinmektedir.

Şehir tarihi üzerinde yapılan çalışmalar; o şehrin tarihini, kültürünü ve sosyal hayatını yansıttığı gibi bir milletin kültürünün yöreden yöreye değişen özelliklerini göstermesi bakımından da önemlidir ki çalışmamızın konusu olan Antakya şehri buna önemli bir misal teşkil etmektedir.

Bu çalışmamızda, şehir tarihi çalışması yapacak olan araştırmacının nerelere başvurması gerektiğine dair bilgilerin yanı sıra şu ana kadar yapılmış olan çalışmalar eleştirel bir bakış açısı ile değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler Antakya, Hatay, Gayrimüslim, Nüfus, Yerleşim, Arkeoloji